

Romák a bélyegeken

Április 6-án, a Nemzetközi Roma Nap tiszteletére bocsátotta ki a Magyar Posta azt a tematikájában október 23-ához kapcsolódó bélyegsorozatát, amely 1956 cigány hősei és a hazai cigány/roma művészet előtt egyszerre tiszteleg.

A postabélyeg afféle képes kislexikon-szócikk, színes ország-névjegy, ráadásul nemcsak a kortársaknak szóló, hiszen minden bélyegforgalmazó számára tudható, hogy még évszázadok múlva is őrizni fogják az albumok, emléteni a katalógusok, unokákra hagyományozzák a nagyapák a különféle címleteket. Ezért is kiemelt fontosságú valamennyi ország, minden nép, bármely kor és kultúrkör számára, hogy ki és mi kerül a bélyegekre.

Híres roma személyekről kiadandó bélyegsorozat gondolata Magyarországon először 2004-ben merült fel. Horváth János képviselő nyújtott be határozati javaslatot ez ügyben az országgyűlésben. *Nagyidai Sztojka* Ferenc költőt, *Dankó* Pista nótaszerzőt, *Rácz* Aladár zeneszerzőt, *Czinka* Panna és *Bihari* János primásokot látta volna szívesen a bélyegképeken. Indoklása szerint azért, mert „a bélyegekkel régi adósságát fizetné meg a magyar társadalom, hiszen a roma kisebbség sok tagja öregbítette a magyar kultúra hírnevét”. Elgondolása akkor nem szerzett támogatást, így feledésbe is ment.

Most, tizennégy évvel később ötvenezer példányban jelent meg, tíz darab eltérő – egyenként százszáz forintos – címletet tartalmazó kisív, melynek felső keretén a „Cigány hősök 1956” felirat olvasható. A bélyegképekhez *Szentandrassy* István roma születésű, Kossuth-díjas magyar festőművész drá-

mai hangvételi alkotásai szolgáltak alapul. A kisív-re rendezett bélyegek sorrendjét követve: az indító bélyegen *Dandó* Gyula (1938–1957) diák, szabadságharcos látható, aki 1956-ban a nyíregyházi Forradalmi Diáktanács vezetője volt, a forradalom leverése után letartóztattak, súlyosan bántalmaztak, végül több szökési kísérlet után 1957 februárjában határőrök lőtték le Szentgotthárdnál. Őt *Fátyol* István (1934–2004) színházi világosító/villanyszerelő, szabadságharcos követi, aki az egyik terézvárosi csoport vezetője volt, majd a Péterfy Sándor utcai kórházban szervezte az ellenállást, amiért hat év börtönre, valamint teljes vagyonelkobzásra ítélték. A felső sor közepére *Csányi* Sándor (1929–1959) segédmunkás, szabadságharcos került, aki miután 1956. november 4-én kiszabadult a börtönből, azonnal csatlakozott a Thököly úti fegyveres csoporthoz és szembeszállt a szovjet túlerővel, amiért halálra ítélték, majd kivégezték. Szintén ez lett a sorsa a következő bélyegen megörökített *Kolompár* Mátyásnak (1924–1957), aki Kiskunmajsán a helyi tömegmozdulásban vállalt magára olyan szerepet, amiért először tizenkét év börtönre ítélték, majd ezt életvesztésre súlyosbították. Több okból is kilóg a sorból *Cziffra* György, világhírű, Magyarországon született zongoraművész. Édesapja világot járt cigány muzsikos, cimbalmos volt. Zongoraművész fia azonban roma gyökereiről, arról, hogy cigány családban nevelkedett *Ágyú* és *virágok* című önéletrajzában említést sem tesz. 1956-ban sem harcolt, bár október 22-ei zeneakadémiai fellépésére (Bartók II. zongoraversenyét adta elő) hallgatói később gyújtóhangú

előadásként emlékeztek. A hivatalos méltatás szerint azért került a sorozatba, mert „az egyik legismertebb magyar előadóművész, akit minden diktatúra üldözött, és akinek zongorajátéka is az ellenállás szimbólumává vált. 1956-ban külföldre emigrált, és később is sokat tett fiatal zenészek és képzőművészek támogatásáért”.

A kisív alsó sorát *Strausz Károly* „Cigány Karesz” (1928–1986) arcmása nyitja. Ő a soroksári szabadságharcosokból szervezett különosztág élén egy maroknyi emberrel egészen november 11-ig kitartott. A budapesti ellenállók közül utolsóként tette le a fegyvert. Halálra, majd másodfokon életfogytig tartó börtönre ítélték. Tizenöt év után szabadult. *Kótv Sörös József* (1927–1959) vándoriparos, szabadságharcos, harcolt a november 4-i szovjet invázió napján is, combján megsebesült, Ausztriába szökött, de az amnesztia ígéretével hazatért. Elítélték, harminckét évesen, 1959 februárjában végezték ki – három gyerek maradt utána. Az alsó sor közepére *Dilinkó Gábor* „Bizsu” (1929–2014) került, akit élete utolsó harmadában önképző festőművészként és állományon kívüli dandártábornokként is számos elismeréssel illettek. Ő a Corvin köz a Práter és Kisfaludy utca fegyveres csoportjaiban harcolt, hét évnyi börtönbüntetést kapott. Bizsu élettársát, *Szabó Ilonát* (1939?–1956) – akinek meglehetősen méltatlanul, csak a Corvin köz megnevezését („Kócos”) nyomták a bélyegre – 1956. október 28-án járőrözés közben lőtte le egy orvlövész. Mindössze 17 éves volt ekkor. Övé az utolsó bélyegkép. *Hrozova Erzsébet* „Pötyi” (1938–2013) fonó- és ápolónő képe került kettejük közé, aki férjével a budapesti Víg utcai fegyveres csoporthoz csatlakozott – ahol ellátta a sebesülteket, s ha kellett, fegyvert is fogott. Letartóztatását követően nagyon súlyosan bántalmazták, első fokon halálra ítélték, amit életfogytiglani börtönre enyhítettek, de 1970-ben szabadon bocsátották.

Ez a bélyegkiadás több tekintetben is világszór. Tízrészes roma témájú sorozatot eddig még seholy hoztak forgalomba. Arra sem akadt még példa, hogy roma születésű alkotó művei kerüljenek postai ragjegyekre. Miként az is először fordul elő, hogy nem a romák művészi, népművészeti, néprajzi hagyományai, vagy a többségi kultúrához való tevélyes hozzájárulásuk, hanem a történelemformálásban betöltött szerepük került megörökítésre.

A sorozattal huszonegyre emelkedett azon roma, illetve részben roma személyiségeknek száma, akiket szülőhazájuk és/vagy a nagyvilág azzal tüntetett ki, hogy a legszelesebb körű gyűjtőszennvedély révén népszerűsítse. Bélyegkatalógusokban, gyűjtőlexikonokban, különféle albumokban és kiállításokon leheszen helyük.

A világ első olyan bélyegét, amin cigány ember képe szerepel, szintén Magyarországon nyomták ki. Az 1953-as Zeneszerzők sorozat nyitóértékéről *Bihari János* (1764-1827) a legendás hegedűvirtuóz, primás, komponista, a magyar verbunkos muzsika atyja néz ránk.

Az anyai ágon roma *Charlie Chaplin* (1889-1977) büszkén vállalta cigány gyökereit, emlékirataiban is megemlíti, konferenciákon, interjúkban is emlegette. Többször nyilvánosan kiállt a cigányság jogai mellett, s 1978-ban a második Roma Világkongresszus április 16-át (születése napját) a Cigány Színészek Világnapjává nyilvánította. Mivel az egyetemes filmművészet egyik legismertebb alakja volt, nem meglepő, hogy a cigány származásúak közül róla született a legtöbb bélyeggrafika. Harminc ország hetvenhét színes, enyveshátú aprónyomatványa idézi az emléket. Antigua és Barbuda három évben összesen tizenegy bélyeget szánt neki, Sao Trope és Principe hét, Kazahsztán négy bélyeggel adózott az emlékének, de az Egyesült Államokon és Nagy-Britannián túl Indiában, Kongóban, Burkina Fasóban, a Maldív-szigeteken, sőt – abbahagyva a tételes felsorolást – még a Vatikánban is borítékokra került. Hazánkban az 1993-ban kiadott *Komikusok* című sorozat 30 forintos címlete örökítette meg.

Barbara Apolonia Chałupiec (1897-1987) egy vagyionvesztett nemesi famíliából származó lengyel anyától és egy szlovákiai roma zenész/bányász családhoz tartozó apától született. Lengyel, német, de főként amerikai filmszillag volt. Művésznevén, *Pola Negriként* vált világhírességgé. (Ő volt egy 1918-as német némafilmben a filmtörténet első *Carmenje*, s egy időben Chaplin élettársaként is emlegették a lapok.) Róla Lengyelországban 1996-ban, a brit Man-szigeten pedig az idén adtak ki bélyeget.

A cigányoknak Spanyolországban döntő hatása volt a nemzeti hagyományok részét képező flamenco muzsika és tánc kialakulására, gazdagítására

s fennmaradására is. Ezt a többségi társadalom is igen nagyra tartja. A műfaj legnagyobb táncosának és énekesének mindmáig a roma születésű Carmen Amaya (1913-1963) számít. Őrá a New Yorki Világkiállításra kiadott 1964-es sorozat egyik címe és egy 1996-ban megjelent szintén spanyol bélyeg emlékeztet. Ugyanebben az évben adták ki azt a két címletből álló sorozatot is, amelynek egyike María Dolores Flores Ruiz, művésznevén Lola Flores (1923-1995) énekes-táncos, a másik pedig *Camarón de la Isla* (született José Monje Cruz) minden idők legjelentősebb és legbefolyásosabb férfi flamenco énekes emlékének megőrzésére szolgál.

Django Reinhardt (1910-1953) egy zenész-akrobata szinti cigánykaravánban jött a világra, amely akkor éppen a belga utakat járta. Megfordultak később Nyugat- és Dél-Európában, Észak-Afrikában is, míg végül Franciaországban telepedtek le. Django világhírű gitárvirtuóz lett, a dzsesszmuzsika egyik legnagyobb alakja, az úgynevezett szinti szving, s voltaképp a „roma jazz” zenei irányzatának elindítója. „A szving királya” néven is emlegetik. (Tavaly a franciák jeles játékfilmét forgattak kalandos életéről, amelyben Palya Bea is szerepet kapott.) Róla három ország is adott ki bélyeget. Franciaország (ahol elhunyt) 1994-ben, halálának negyvenedik évfordulóján, szülőhelye, Belgium pedig 2004-ben, a Belga dzsessz elnevezésű sorozat nyitóértékeként. A harmadik állam, amelyhez pedig életében semmi köze sem volt, a Kis-Antilláknál fekvő egykori brit gyarmat, Saint Vincent évekkel megelőzött mindenkit. Az ottani postaigazgatóság ugyanis 1989-ben adott ki egy Dzsesszmuzsikások sorozatot, melynek négy címletén a legnagyobbakat vette számba. Django portréja Benny Goodman, Lester Young és Louis Armstrong képmásaival együtt jelent meg.

Juscelino Kubitscheknek (1902-1976), a brazil orvos és politikus anyai nagyanyja cigány, nagyapja cseh volt. E néven és ennek ellenére Brazília legnépszerűbb köztársasági elnöke volt. Az ő 1956 és 1961 közötti államfősége idején lett Brazíliaváros (Brasília) az ország új fővárosa. Az erről született döntést már életében, 1960-ban az Építészeti bélyegsorozat és blokk köszöntötte. Ez utóbbi keretrajzán közpon-

ti helyet kapott az alapító dokumentumon szereplő elnöki aláírása. Már hivatalba lépése évében kiadták portréját a Pánamerikai Kongresszus című panamai sorozatban, amelyet szülőhazája csak harminc évvel később tett meg az Elnökök bélyegsor részeként, hogy 2002-ben, születése századik évfordulóján önálló emlékbélyeggel is adózzon életművének.

Akadts más roma származású ember, aki életében nemcsak aláírását láthatta viszont, hanem önnön portréját is egy-egy postaküldeményen. E személyek egyike a mi háromszoros olimpiai bajnok ökölvívőnk, Papp László – vagy miként a hazai közbeszédben emlegették-emlegetik – Papp Laci (1926-2003) volt. Az 1969. évi Olimpiai aranyérmesek című sorozatban jelent meg róla önálló mongol bélyeg. Olyan legendák közé sorolták, mint Nurmi, Blankers-Koen, Jesse Owens, Wilma Rudolph, Borisz Sahlin, Nakamaya és Schollander. 1971-ben Ajman – az az évben létrejött Egyesült Arab Emirátusok legkisebb tagja –, majd 1978-ban Észak-Korea szentelt egy-egy sorozatcímletet neki, míg végül 2006-ban Magyarország is hasonló emlékhöz juttatta. Az Olimpiai történet című, kétévenként bővülő kibocsátási sorozatának „A XVI. nyári olimpiai játékok – 1956. Melbourne” feliratú blokkja bélyegképpen kapott helyet, míg a következő, 2008-ban a Helsinkiben zajlott 1952. évi játékok emlékére kiadott blokkon a bélyegképet övező két fotón is látható. (A 2012-ben megjelent hasonló, a római olimpia magyar hőseit felidéző blokk keretrajzán egy újabb roma olimpiai bajnokunkat, Török Gyulát is megjelenítik – ugyancsak két képpel.)

Ma is él még – csak jövőre lesz ötvenéves – Joaquín Cortés spanyolországi cigány klasszikus bal-

ett- és flamencotáncos, koreográfus, a Spanyolországi Cigány Alapítvány létrehozója, az UNESCO jószolgálati nagykövete. Hazája 2000-ben adott ki egy bélyeget és egy blokkot róla a Híres emberek éveken áthidaló nagysorozatában. A bélyegképen beszédes kézfeje, a blokkon pedig két balettportréja is látható.

Bár a két bélyeg egyikén szereplő személy ereiben egyetlen csepp cigány vér sem csörgedezett, e tárgykörben mégis említést érdemel a Magyar Posta által a 2017. évi, 90. Bélyegnapra kiadott, A Magyar Királyi Honvédség Emlékezete alcímű sorozata. Annak 120 forintos címletén ugyanis a nevezett haderő első főparancsnoka, *Habsburg–Lotaringiai József Károly Lajos* (1833–1905) főherceg, lovassági tábornok, József nádor fia látható, aki cigánysággal kapcsolatos tudományos kutatásaival nemzetközi hírnevet szerzett. Ő írta az első cigány-magyar szótárt és az első cigány nyelvtannal foglalkozó magyar szakkönyvet is, melyekért a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági, majd tiszteleti tagjává, a kolozsvári egyetem tiszteletbeli doktorává választotta.

Persze, amennyiben a katalógusokat böngésszük nemcsak valós roma alakokra lelünk. Prosper *Mérimée*, illetve Georges *Bizet* *Carmenje* 1964-től sorrendben először román, majd magyar, osztrák, francia, kubai, madagaszkári bélyegen tűnt föl. Később ezeket San Marino, Uruguay, Monaco, Bissau-Guinea, Mozambik, Ajman, a Közép-Afrikai Köztársaság, Guinea és Sierra Leone kiadásai követték.

A *Federico García Lorca* spanyol költő tiszteletére kiadott 1998-as olasz bélyegen a háttérben ott kavarognak az általa írt Cigány románcok alakjai. Victor Hugo *Esmeraldája* (A párizsi Notre Dame című regényéből) az 1948-as magyar és a 2002-es monacói Hugo-bélyegen is feltűnik. Franciaország 2003-ba külön bélyegképen jelentette meg *Esmeralda* alakját, San Marino 2007-es kiadása pedig *Gina Lollobrigida*t álmodta bélyegre, a regény filmváltozata női főszerepében.

1970-ben, amikor az osztrák posta a 25 éves brengeni fesztiválszínház köszöntésére vállalkozott, a *Jókai*-műből írt *Strauss*-operett, a Cigánybáró 1951. évi előadásának színpadképét jelenítette meg. 2015-ben hazánkban döntöttek úgy, hogy az első magyarországi előadásról készült fényképet is tartalmazó alkalmi bélyeggel idézik fel *Kálmán* Imre Csárdáskirálynő operettje bemutatásának centenáriumát. A fotón a főszereplőkön kívül a Király Színházi előadás cigányzenekarának ismeretlen nevű tagjai is láthatók.

Cigány táncosok, zenészek rajzolatával jelent meg bélyeg a Szovjetunióban, Argentínában, Gambiában, Ukrajnában, Moldovában, Magyar-, Ír- és Spanyolországban (az utóbbiban több is). 2016-ban az ENSZ bécsi postaigazgatása is gyönyörű blokkal állt elő.

Ukrajna 2017-ben kiadott Cigányok sorozatában külön-külön címleten a hagyományos roma pénzkeresetek közül a kovácmesterséget és a jövőmondást, valamint a vándorlás szekérsorát is felidézti.

Amennyiben a gyűjtőkörökben különösen népszerű Festménysorozatok is áttekintjük, újabb témánkba vágó alkotásokhoz jutunk. Románia négy ilyen bélyeget és egy többletfestményt is tartalmazó kisívet adott ki. Sierra Leone, a Közép-afrikai Köztársaság, Kuba, a Maldív-szigetek és Jemen két-két, Spanyol- és Lettország, Grenada, az Aden Protektorátus (Dél-Jemen), Észak-Jemen, Nevis, Mikronézia, a Turks- és Caicos-szigetek, Kolumbia, valamint Paraguay egy-egy, romákat ábrázoló képzőművészeti alkotással ismertette meg bélyegek révén is a nagyvilágot.

Talán ez a rövid ismertető is kellő ösztönzést adhat arra, hogy valamely bélyeggyűjtő vagy roma szervezet belekezdjen egy nemzetközi cigány tematikus gyűjtemény létrehozásába, a bélyegek és más, a témába vágó filatéliai elemek (pl. alkalmi bélyegzések, bérmentesítésre nem alkalmas postai emlékévek, elsőnap borítékok, levelezőlapok) katalogizálásába. Ezzel fontos – a cigányságon messze túlmutató – kultúrtörténeti küldetést vállalhatnának magukra. Olyat, amely a más-más nyelvet beszélő, eltérő identitású, különböző történelmet és sorsot megélt, a világ szinte minden országába szétszóródott cigány népeket is közelebb hozná egymáshoz. Országhatárokon átívelő közösség-szervező erőt indíthatnának útjára.

H. S.